

Asia Oikeus hyödyntää aforismeja myytävässä tuotteessa

Hakija X

Annettu 27.2.2013

Tiivistelmä

Irlantilaisen Oscar Wilden (1854–1900) teosten suoja-aika on päättynyt Suomessa. Tekijänoikeusneuvosto ei arvioinut näin ollen Wilden aforismien teostasoa. Yhdysvaltalaisen W. C. Fieldsin (1880–1946) teosten suoja-aika päättyy Suomessa viimeistään vuoden 2016 lopussa. Tekijänoikeusneuvosto ei ottanut kantaa suoja-ajan laskentaan, joka on näyttökysymys. Fieldsin aforismi "If at first you don't succeed, try, try again. Then quit. There's no point in being a damn fool about it." oli TekijäL 1 §:ssä tarkoitettu kirjallinen teos. Aforismeja, joiden suoja-aika oli päättynyt tai jotka eivät nauttineet teossuojaa, sai käyttää jääkaappimagneeteissa ilman oikeudenhaltijan lupaa.

LAUSUNTOPYYNTÖ

Hakija pyytää tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa sitaattien/aforismien käytöstä hänen itse valmistamissaan, myytäväksi tarkoitetuissa jääkaappimagneeteissa. Lausuntopyynnön kohteena ovat seuraavat Oscar Wilden (1854–1900) ja W. C. Fieldsin (1880–1946) sitaatit:

Oscar Wilde (1854-1900)

A man can be happy with a woman as long as he does not love her.

Work is the curse of the drinking class.

As long as a woman can look ten years younger than her own daughter, she is perfectly satisfied.

One should always play fairly when one has the winning cards. Bigamy is having one wife too many. Monogamy is the same.

Children begin by loving their parents'; after a time they judge them; rarely; if ever; do they forgive them.

Life is too important to be taken seriously.

When I was young I thought money was the most important thing in life; now that I am old I know it is.

Women are made to be loved, not understood.

W. C. Fields (1880-1946)

A rich man is nothing but a poor man with money.

Don't worry about your heart; it will last as long as you live.

No doubt exists that all women are crazy; it's only a question of degree.

I drink therefore I am.

I am free of all prejudices. I hate everyone equally.

Start off every day with a smile and get it over with.

If at first you don't succeed, try, try again. Then quit. There's no point in being a damn fool about it.

Never try to impress a woman, because if you do she'll expect you to keep up the standard for the rest of your life.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova. Tekijänoikeusneuvosto ei anna lausuntoja muiden lakien soveltamisesta.

Kansainvälinen tekijänoikeussuoja ja suoja-aika

Suomi on liittynyt kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskevaan Bernin yleissopimukseen (SopS 79/86), jäljempänä Bernin sopimus, 1.4.1928 ja yleismaailmalliseen tekijänoikeussopimukseen (SopS 81/86) 16.4.1963. Molemmat sopimukset rakentuvat niin sanottujen vähimmäisoikeuksien suojan ja kansallisen kohtelun periaatteille. Vähimmäisoikeuksien suoja merkitsee, että jokaisen sopimukseen liittyneen maan on annettava toisen sopimukseen liittyneen maan kansalaisille sopimustekstin osoittama suoja. Kansallisen kohtelun periaate tarkoittaa, että jokainen sopimusvaltio on velvollinen antamaan toisen jäsenvaltion kansalaisille saman kohtelun kuin omille kansalaisilleen. Suoja-ajan pituus muodostaa tähän poikkeuksen. Bernin sopimuksen 7 artiklan 8 kohdan mukaan suoja-aika määräytyy aina sen maan lainsäädännön mukaan, jossa suojaa vaaditaan; kuitenkin suoja-aika ei ole, ellei tuon maan lainsäädännöstä muuta johdu, teoksen alkuperämaassa määrättyä suoja-aikaa pitempi. Suoja-aikadirektiivin (2006/116/EY) 7 artiklan 1 kohdan mukaan alkuperämaan suoja-aika on määräävä, ellei se ole direktiivin 1 artiklassa säädettyä suoja-aikaa pidempi.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta. Suoja-aika koskee sekä julkistettuja että julkistamattomia teoksia. Tämä pätee, kun tekijä on tunnettu.

Irlantilainen Oscar Wilde on kotoisin Euroopan talousalueelta (ETA). Euroopan talousalueelta peräisin olevat teokset ovat suojattuja 70 vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä. Oscar Wilde kuoli vuonna 1900. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että hänen teostensa suoja-aika on näin ollen päättynyt.

W. C. Fields on puolestaan kotoisin Amerikan yhdysvalloista. Amerikan yhdysvallat on liittynyt yleismaailmalliseen tekijänoikeussopimukseen 16.9.1955 ja Bernin sopimukseen 1.3.1989. Amerikan yhdysvaltojen kansalaisten teosten tekijänoikeussuoja määräytyy edellä mainittujen sopimusten perusteella Suomen tekijänoikeuslainsäädännön mukaan. Suoja-ajan pituus muodostaa tähän kuitenkin poikkeuksen. Sopimusvaltioiden ei tarvitse antaa teoksen alkuperämaassa säädettyä suoja-aikaa pidempää suojaa. W. C. Fields kuoli vuonna 1946. Hänen teoksensa ovat suojattuja Suomessa vuoden 2016 loppuun saakka, ellei teosten suoja-aika ole päättynyt tätä ennen Amerikan yhdysvalloissa.

Tekijänoikeuden voimassaoloaika Amerikan yhdysvalloissa julkaistun teoksen osalta riippuu siitä, minä vuonna teos on valmistunut. Ennen vuotta 1923 julkaistujen teosten suoja-aika on päättynyt.

Rekisteröintiedellytys poistui Bernin sopimuksella 1.3.1989 jälkeen julkaistujen teosten osalta. (Ks. lähemmin U.S. Copyright Office - Information Circular: Copyright Notice, <http://www.copyright.gov/circs/circ03.pdf>) Yhdysvalloissa oli tätä ennen voimassa rekisteröintiedellytys (copyright notice) myös tekijänoikeudessa. Tekijänoikeudellinen suoja ei syntynyt automaattisesti teoksen luontihetkellä. Suoja-aika oli myös lyhyempi ja rekisteröinti piti uusia. Cornellin yliopisto pitää yllä havainnollista suoja-aikataulukkoa osoitteessa: <http://copyright.cornell.edu/resources/publicdomain.cfm> (Tekijänoikeusneuvosto konsultoi rekisteröintikysymyksessä oikeustieteen tohtori Katja Lindroosia.)

Rekisteröinnillä on merkitystä vain suoja-ajan arviointiin. Mahdollinen copyright-merkki ei ole Suomessa oikeutta luova (ks. TN 1986:6, joka koski legopalikoiden suojan saamisen edellytyksiä). Teosarviointi suoritetaan erikseen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että Amerikan yhdysvalloissa ennen vuotta 1923 julkaistujen W. C. Fieldsin teosten suoja-aika on päättynyt. Myöskään Amerikan yhdysvalloissa julkaistut ja rekisteröimättä jääneet teokset vuosien 1923 ja 1989 maaliskuun välillä eivät saa suojaa. Muiden W. C. Fieldsin teosten suoja-aika päättyy Suomessa viimeistään vuoden 2016 lopussa. Suoja-ajan tarkka määrittäminen on näyttökysymys, jonka selvittäminen ei kuulu tekijänoikeusneuvoston tehtäviin.

Tekijänoikeudesta lyhyisiin ilmaisiin

TekijäL 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kirjalliset teokset.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tuotetta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Teostasovaatimusta on arvioitu eri tavoin riippuen teoslajeista. Perinteisten kirjallisten teosten osalta teostasovaatimusta voidaan luonnehtia alhaiseksi, koska ne usein jo itsessään ilmentävät tekijänsä persoonallisuutta. Lyhytkin runo tai vaikkapa iskulause voi olla periaatteessa tekijänoikeuden suojaama. Haarmann (Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 70) käyttää esimerkkinä Eeva Joenpellon romaanin nimeä "Neito kulkee vetten päällä", jota voitaneen pitää siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että teossuoja tulee sen kohdalla kysymyk-

seen. Tätä voidaan kuitenkin pitää poikkeuksena pääsääntöön, jonka mukaan mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys sitä todennäköisemmin se ei saavuta niitä it-senäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, jotka ovat edellytyksinä tekijänoikeussuojan saamiselle (Haarmann s. 70).

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Tällöin kyseisten 11 sanan tekstiotteiden julkaisemista, alkuperäistä tekstiä vastaavassa sanajärjestyksessä ilman oikeudenhaltijan lupaa, voidaan pitää tekijänoikeudella suojatun teoksen kappaleen osittaisena valmistamisena (tietoyhteiskuntadirektiivin 2001/29/EY, 2(a) artiklan mukaisesti) ja siten tekijänoikeuden loukkauksena.

Tekijänoikeusneuvoston aiemmassa lausuntokäytännössä ei lyhyitä ilmaisuja ole pääsääntöisesti pidetty tekijänoikeudella suojattavina teoksina. Tekijänoikeusneuvosto on katsonut, että tekijänoikeussuojan piiriin eivät ole kuuluneet ilmaisut "Tipi-tii" (TN 2011:3), "Aqua Seitsemisen Seitsemisen lähdevesi" (TN 2004:13), "Puhdas Elämä Lapselle" (TN 2001:12), "Save the Wildlife" (TN 1995:16) eikä "Villi tyttö etsii iloista ja menevää miestä...kiinnostaako?" (TN 1992:15). Runoilijan nimeä ei pidetty tekijänoikeussuojaa nauttivana teoksena (TN 2003:13). Sannot "Lycka till", "Onks Viljoo näkyne?", "Aha" eivät saaneet tekijänoikeussuojaa (TN 1986:8), kuten ei myöskään teoksen nimi "Steissi" (TN 1992:7) eivätkä eräät sävelteosten nimet (TN 1998:3). Ilmaisu "ripa- ja varsisääntö" ei saanut tekijänoikeussuojaa (TN 2003:14). Web-grafiikkaan sisältyneet tekstit "Hae tuote" ja "Hae tuotteet" eivät olleet tekijänoikeuslaisia tarkoitettuja kirjallisia teoksia (TN 2004:10), kuten ei myöskään neonvalolla toteutettu teksti "I love you" (TN 2004:11). Kirjan nimet "Sauvakävely" (TN 2010:1) ja "Aapponen" (TN 2005:10) eivät olleet tekijänoikeudella suojattuja.

Lausunnossaan TN 2010:2 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että laulun ilmaisut "vinksin vonksin" tai "heikun keikun" eivät sellaisinaan olleet tekijänoikeudella suojattuja. Sen sijaan laulun käännöksen säkeen "kaikki on vinksin vonksin tai ainakin heikun keikun" katsottiin ylittävän teoskynnyksen ja olevan tekijänoikeudellisesti suojattu.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1995:14 multimediateokseen sisältyvät tekstilainaukset eivät saaneet tavanomaisuutensa vuoksi suojaa tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuina kirjallisina teoksina. Hakija oli liittänyt lausuntopyyntöönsä tulosteen teokseen sisältyvistä teksteistä sekä esimerkkejä tekstisitaatteja sisältävistä teoksen osista. Esimerkiksi yhteen multimediateoksen kuvaan, jossa aiheena on tyttönukan pää, sisältyi teksti "(All) the world agreed that a blue-eyed, yellow-haired, pink-skinned doll was what every girl treasured." Edellä mainitun T:ltä siteeratun tekstin lisäksi hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä seuraavat tekstisitaatit: V:n "In order to make people to think you do have to emotionally hurt them in some way", J:n "A garment can function either as a fetish or as a transitional object", S:n "To be a woman is something so strange, so confusing and so complex that only a woman can manage to do it", M:n "It isn't what I do, but how I do it. It isn't what I say, but how I say it and how I look when I do it and say it" ja O:n "I believe that in few generations the concept of body will totally change". Kunkin siteeratun tekstin yhteydessä oli mainittu kenen ilmaisemasta lauseesta on

kysymys. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että hakijan tekijänoikeusneuvostolle toimittamista multimEDIATEOKSEEN liittyvien kuvien englanninkieliset tekstit olivat tavanomaisia, joskin tunnettujen julkisuuden henkilöiden esille tuomia, lähinnä toteamuksiin tai mietelauseisiin verrattavia lauseita.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että aforismi "If at first you don't succeed, try, try again. Then quit. There's no point in being a damn fool about it." nauttii tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuna kirjallisena teoksena. Ilmaisun muunnos aikaisemmasta ilmaisusta "Tis a lesson you should heed, try, try again. If at first you don't succeed, try, try again." Ilmaisu sisältyi Thomas H. Palmerin kirjaan "Teacher's Manual" (1840) ja Frederick Maryatin kirjaan "The Children of the New Forest" (1847). Fields on lisännyt lopun "Then quit. There's no point in being a damn fool about it".

Ilmauksen idea on sen lähtökohtana olevan alkuperäisen ahkeruuteen ja sinnikkyteen kannustavan moraliteetin kääntäminen päinvastaiseksi. Angloamerikkalaiseen kulttuuripiiriin kuuluvalle tai sitä tuntevalle ilmaus luultavasti aukenee myös laaja-alaisemmin ja monivivahteisemmin kulttuurin sisäisten viittausten kautta. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin katsoo tässä tapauksessa pystyvänsä arvioimaan omaperäisyyden vieraskielisyydestä huolimatta.

Ilmauksen omaperäisyyttä on arvioitu sille annetun muodon valossa. Tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa, ei ideaa. Tekijänoikeusneuvosto perustaa arvionsa ilmauksen kirjallisen ilmenemismuodon rytmikkaan. Vastakohtia ilmaisevien päälauseiden väliin on sijoitettu lyhyt kerronnan pysäyttävä lause, jonka muoto vahvistaa sen imperatiivista sisältöä. Koko ilmaus rakentuu kolmesta erillisestä osasta, joista ensimmäinen toistaa alkuperäisen moraali-ohjeen, toinen ottaa siihen etäisyyden, ja kolmas tuo tilalle (ilmeisesti W. C. Fieldsin koomikkohahmoonkin liittyneen) huolettoman "elämäntaiteilijan" asenteen. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että ilmauksen kokonaisuus on siinä määrin omaperäisesti ja itsenäisesti toteutettu, että se voi ylittää teoskynnyksen myös edellä mainitun tavoin mahdollisesti rajoittuneesta suomalaisen arvioitsijan näkökulmasta.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että muut arvioivat W. C. Fieldsin ilmaisut eivät täytä sitä poikkeuksellisen korkeaa omaperäisyyden ja itsenäisyyden tasoa, jota lyhyen ilmaisun tekijänoikeussuojalta on perusteltua edellyttää. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että ilmaisut eivät nauti tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuina kirjallisina teoksina.

Tekijänoikeusneuvosto ei arvioi Oscar Wilden ilmaisuja, sillä niiden suoja-aika on päättynyt.

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut myös sitaattioikeutta. Tekijänoikeusneuvostolla ei ole tietoa alkuperäisestä esittämisyyhteystä, eikä se voi näin ollen arvioida, muodostaako kukin aforismi itsenäisen osan jostain teoksesta vai ovatko kyseessä vain yksittäiset kirjalliseen muotoon saatetut toteamukset. Aforismien käyttö jääkaappimagneetissa hakijan kuvaamalla tavalla ei täytä sitaattioikeudelta edellytettävää vetoomusfunktiota.

Yhteenveto

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että Oscar Wilden teosten suoja-aika on päättynyt. W. C. Fieldsin ilmaisu "If at first you don't succeed, try, try again. Then quit. There's no point in being a damn fool about it." on TekijäL 1 §:ssä tarkoitettu kirjallinen teos. Suoja-aika päättyy viimeistään vuoden 2016 lopussa Suomessa. Tarkan suoja-ajan määrittäminen on näyttökysymys, johon tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa. Muut W. C. Fieldsin ilmaisut eivät täytä sitä poikkeuksellisen korkeaa omaperäisyyden ja itsenäisyyden tasoa, jota lyhyen ilmaisun tekijänoikeus-suojalta on perusteltua edellyttää. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että ilmaisut eivät nauti tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuina kirjallisina teoksina. Aforismit, joiden suoja-aika on päättynyt tai jotka eivät ylitä teoskynnystä, ovat tekijän yksinoikeuden ulkopuolella.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Anniina Huttunen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Satu Kangas, Martti Kivistö, Pirjo Kontkanen, Ilmo Laevuo, Anne Salomaa, Pekka Sipilä, Aku Toivonen ja Ahti Vänttinen.

Äänestysratkaisu

Eriävä mielipide

Olemme tekijänoikeusneuvoston lausunnon kannalla muutoin paitsi W.C. Fieldsin aforismin "*If at first you don't succeed, try, try again. Then quit. There's no point in being a damn fool about it.*" osalta. Katsomme myös tämän aforismin jäävän teoskynnyksen alapuolelle.

Vaikka vieraskielisen aforismin arvioiminen on omalla äidinkielellä esitetyn ilmaisun arviointia vaikeampaa, katsomme arvioimisen olleen tässä tapauksessa mahdollista samalla tavoin kuin kotimaisella kielellä kirjoitetun tekstin.

Katsomme, että kyseessä olevan aforismin kirjallinen muoto ei ole riittävän omaperäinen saadakseen suojaa teoksena. Lausunnossa arvioitu aforismi perustuu ideaan liittämällä yleisesti tunnettuun sanontaan aforismin alkuosan sisällön ku-

moava loppuosa. Katsomme tekstin omaperäisyyden rajoittuvan sen ideaan. Aforismin kirjallinen ilmenemismuoto ei mielestämme yllä sellaiselle omaperäisyyden tasolle, jota yleensä tulee edellyttää lyhyeltä ilmaisulta, jotta sellainen ilmaisu voisi saada suojaa teoksena.

Helsingissä 27.2.2013

Mika Enäjärvi

Tuula Hämäläinen

Kirsi-Marja Okkonen

Riikka Tähtivuori